

interacțiunilor în care sunt implicate obiectele. Cel mai cunoscut „spin” este sarcina electrică, care guvernează cuplarea cu câmpul electromagnetic, dar există și alte mărimi (sarcina borică), care guvernează alte tipuri de interacțiuni. Posibilitatea ca aceste sarcini să ia valori de semne opuse, aduce ideea unei *dualități constitutive a materiei*, numită *antimaterie*. Antimateria nu este altceva decât o nouă formă de materie, simetrică față de materia obișnuită. De fapt, diversele proprietăți fizice ce caracterizează obiectele materiale la cel mai profund nivel de analiză atins de știința contemporană, se referă la legi de conservare care exprimă, în fond, chiar dacă în forme foarte depărtate de experiența comună a lumii, *ideea de permanență constitutivă a noțiunii de materie*.

Bibliografie

1. Einstein Albert, *Cum văd eu lumea. Antologie*, Editura Humanitas, București, 1992.
2. Einstein Albert, *Teoria Relativității*, Editura Tehnică, București, 1957.
3. Salam A., *Știința, bun al întregii omeniri*, Editura Politică, București, 1985.

CONCEPȚII OPUSE ÎN FILOSOFIA ȘTIINȚEI: HABERMAS VERSUS POPPER

Ecaterina Lozovanu, conf. univ., dr., U.T.M.

Cuvinte cheie: raționalism critic, metodologie, pragmatism transcendentă, interesul cunoașterii, hermeneutică, scientism, reflecție, enunțuri de bază ale științei, pozitivism.

În teoria științei s-au succedat multiple inițiative de depășire a opțiunilor ce au fost socotite „modelul standard” al teoriei științifice, elaborat de Rudolf Carnap. Este vorba de separarea

severă între *observație* și *teorie* și de restrângerea perspectivei filosofice asupra științei (care este privită ca o construcție logic-formală, și nu ca întreprindere umană), de fragmentarea metaștiinței într-o sumă de unghiuri de vedere - al logicii științei, al sociologiei, al psihologiei, al istoriei științei - izolate unele de altele. Astfel de inițiative au dus la elaborarea de noi teorii asupra științei: „raționalismul critic” al lui Popper, abordarea istoric-sociologică a științei a lui Kuhn, evoluționismul lui Toulmin. Alături de aceste teorii, ca o încercare majoră de depășire a opțiunilor pozitivist-logice a științei, s-a profilat teoria științei a lui Habermas. Aceasta a fost formulată înăuntrul „pragmatismului transcendențial” și are ca nucleu „teoria intereselor de cunoaștere”.

Teoria științei a lui Habermas prezintă interes nu numai că este parte componentă a unuia dintre sistemele filosofice contemporane, dar și pentru valoarea ei excepțională. Această teorie a avansat cel mai mult spre conceptualizarea relației dintre întreprinderile de cunoaștere și angaja-mentele umane în contextele date. Cu toate că propune o conceptualizare care ia în seamă dependența acțională a cunoașterii, totuși nu cedează unui acționism limitativ. Apoi, teoria sa a științei a reintegrat diversele niveluri de abordare asupra științei în teoria cunoașterii și a regăsit astfel calea unei cercetări filosofice ample a științei.

Filosofia lui Habermas se distinge de la început prin tentativa de „cuprindere sistematică a relației de constituire și a relației de aplicare a teoriilor științifice.”[1] Scrierile lui sunt dominate de o problemă fundamentală: *aceea a sensului diferitelor strategii de cercetare din științe*. Dezlegarea acestei probleme a dus la elaborarea teoriei „*intereselor de cunoaștere*” influențată de scrierile lui Peirce, Marx, Freud. „În timp ce științele nu preiau în înțelegerea lor metodologică bazele de interese ce leagă în prealabil relațiile de constituire și relațiile de aplica-re, critica, pe care Marx a proiectat-o ca teorie a societății, iar Freud ca metapsihologie, se distinge tocmai prin faptul că ea conștientizează interesele conducătoare de cunoaștere și chiar un

interes ce depășește interesele de cunoaștere tehnic și practic - cel emancipator.”[2] După Habermas „interesele de cunoaștere” constituie premisa inevitabilă a oricărei cunoașteri. Ele alcătuiesc adevăratul „prealabil” al cunoașterii, de care face abstracție interpretarea pozitivistă, conform căreia, singurul interes al cunoașterii este interesul pentru adevăr.

Cercetările lui Habermas în sfera teoriei științei sunt motivate de intenția depășirii „interpretării standard”, elaborate în cadrul pozitivismului logic. Totuși, pozitivismul logic este abordat în scrierile sale ca expresie mai largă, oarecum clasică, a unei linii generale în filosofia contemporană: „scientismul”. Critica scientismului nu trebuie să se orienteze spre critica științelor ca atare, ea trebuie doar ca, pe planul conștiinței de sine a științei, să recupereze acea dimensiune, uitată de pozitivism, a *reflecției*. Prin „*reflecție*” Habermas înțelege capacitatea subiectului de a genera cunoștințe despre realitate în forma sistemelor de principii, teoreme, concepte ale științelor, dar și capacitatea de a cunoaște înseși condițiile acestei generări. Habermas argumentează că este necesară recuperarea reflexivității în forma sistematică a unei teorii a științei. Aceasta împotriva pozitivismului, care încarcă teoria cunoașterii cu prejudecăți în ceea ce privește înțelegerea procesului de obținere a cunoștințelor. Recuperarea *reflecției* în teoria științei înseamnă renunțarea la identificarea teoriei științei cu metodologia, la reducerea teoriei cunoașterii la teoria științei, precum și punerea în legătură a teoriei cunoașterii cu teoria societății.

Critica scientismului a lui Habermas a avut mereu în atenția sa teoria științei a lui Popper, considerată ca primă treaptă a recuperării reflexivității în opoziție cu pozitivismul. El se concentrează asupra demersurilor autorului *Logicii cercetării* care urmăresc scopul depășirii teoriei verificării - nucleul interpretărilor pozitivistice - în direcția teoriei falsificării și asupra unui aspect insuficient clarificat de Popper, susceptibil să lase loc, în mod paradoxal, unei componente iraționale în însăși cunoașterea științifică. Popper admite că o teorie științifică nu poate fi

întemeia-tă consecvent inductiv, teoria poate fi testată, mai exact „falsificată” cu ajutorul enunțurilor de bază. El consideră că „enunțurile de bază” în vederea falsificării nu pot fi impuse nici logic, nici pe baza experienței. Ele se impun prin „decizii” pe care le ia cercetătorul. Popper atribuie „deci-ziei” o importanță centrală în alegerea „enunțurilor de bază”, prin implicație, a teoriilor. Habermas consideră că modelul cu care operează Popper în abordarea alegerii „enunțurilor de bază”-model inspirat de jurisducția anglo-saxonă - nu este adevărat. Cercetătorii nu acceptă „enunțurile de bază” printr-o simplă „decizie”. Ei – și o dată cu ei cercetarea științifică – se situează într-un context care nu mai este explicabil empiric, ci hermeneutic. După Habermas, cercetarea reprezintă o instituție a unor oameni care acționează și comunică între ei. Prin comunicare se ajunge la o „înțelegere prealabilă”. Aceasta, la rândul său, nu este ceva ultim sau ceva subiectiv. Fundamen-tul îl constituie acțiunea care s-a dovedit aducătoare de succes în lupta omului cu natura, pentru a-și reproduce existența. „Din acest motiv, validitatea empirică a unor enunțuri de bază și impli-cit adevăarea unor ipoteze privind legile și teoriile empirice în general este raportată în ultimă instanță la criteriile unui fel de succes în acțiune, care s-a statornicit socialmente în contextul de la bun început intersubiectiv al unor grupuri de muncă. Aici se formează înțelegerea hermeneuti-că prealabilă, trecută sub tăcere de teoria analitică a științei, care face posibilă aplicarea unor reguli în acceptarea ipotetică a enunțurilor de bază.”[3] Această validitate este raportată, în ultimă instanță, la criteriile unui anumit gen de acțiune-munca. Ea este legată de un „interes” prezent în „muncă”, și anume de interesul pentru dispunerea tehnică de obiecte.

Evident, Habermas situează confruntarea cu Popper în sfera inserării procesului de cercetare științifică în contextele sociale. Popper consideră că cercetarea științifică este subordonată *purului interes pentru adevăr*. Habermas susține, dimpotrivă, că interesul pentru adevăr nu este ultimul, orice cunoaștere este subordonată

unui interes mai profund, ce stă chiar la baza interesului pentru adevăr, un interes legat de condițiile în care are loc reproducerea socio-umană a vieții. Habermas consideră că în cazul cunoașterii analitico-experimentale, este vorba de un interes pentru dispunerea tehnică de procesele obiectivate, cu un cuvânt de un „*interes tehnic*”.

La critica făcută de Habermas lui Popper nu au întârziat replicile făcute de adepții filosofiei popperiene. Un exponent al „*raționalismului critic*” care a formulat ponderabile obiecții este filosoful german Hans Albert. El s-a concentrat asupra celui mai important aspect teoretic cu-prins în confruntarea lui Habermas cu Popper: problema „*enunțurilor de bază*”. Însuși Hans Albert nu a întreprins o analiză, ci a invocat demersuri ale lui Popper care nu ar fi fost luate în seamă de criticul său. De pildă: respingerea naturalismului în ceea ce privește interpretarea relației dintre știință și contextele sociale. În fond, el privește critica făcută de Habermas lui Popper ca un demers motivat de intenția de a oferi un câmp de acțiune „*explicației hermeneutice*”. Hans susține, că la Popper nu ar fi vorba de analiza comportamentului faptic în cunoaștere, ci numai de dezlegarea problemelor metodologice. Trimiterea la criterii neformulate, care sunt de facto aplicate în procesul de cercetare canalizat instituțional, nu este soluția unor astfel de probleme. Hans Albert operează în această replică cu presupuziția că Habermas ar substitui continui problemele metodologice cu problemele de pragmatică a cunoașterii.

La rândul său Habermas într-un șir de lucrări a răspuns obiecțiilor formulate de Hans Albert. El atrage atenția asupra tendinței generale a criticii sale care are ca scop readucerea *reflecției* în granițele științelor empiric-analitice. Habermas susține, că atunci când problemele legate de alegerea standardelor sunt puse în dependență de poziții după care ele ar fi inaccesibile abordării critice și ar trebui să rămână în seama purilor decizii, atunci metodologia științelor experimentale ar fi însăși nu mai puțin irațională.

Habermas contestă autonomia metodologiei postulate de Popper. În concepția sa, falsă conștiință de sine a unei metodologii, oricât de bine pusă la punct, ar fi metodologia care acționează reproductiv chiar asupra metodologiei, deformând aplicarea ei.

„Critica operată de Popper realizează prima treaptă a autorefecției unui pozitivism căruia el îi rămâne totuși încă prizonier, în măsura în care el nu străpunge aparența obiectivă după care teoriile științifice oglin-desc faptele. Popper nu reflectă interesul de cunoaștere tehnic al științelor experimentale, el respinge decis concepțiile pragmatiste.”[4] După Habermas, pentru a duce până la capăt reflecția – deci, pășind dincolo de granițele pozitivismului – este necesară trecerea la un „pragmatism transcendențial”.

Așa dar, Habermas vrea să depășească „aparența obiectivistă” a cunoașterii punând în lumină existența unor „interese” mai profunde decât interesul pentru adevăr, legate de acțiunile prin care specia umană își reproduce existența. Există - conform concepției sale - un „prealabil” tacit, dar inevitabil, al oricărei cunoașteri, situat în profunzimea condiției umane - *interesul pentru dispunerea tehnică de procesele obiective, interesul general legat de condițiile în care are loc reproducerea socio-umană a vieții.*

Bibliografie

1. Jürgen Habermas, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983, p.108
2. *Ibidem*, p.112.
3. *Ibidem*, p.146.
4. Neculau Radu, *Filosofii terapeutice ale modernității târzii. Hermeneutică, teorie critică, pragmatism*, Editura Polirom, Iași, 2001.